

UCSIA PROGRAMMA

2018-2019

JUNI 2018

INHOUDSTAFEL

INLEIDING		p. 3
THEMALIJNEN		p. 5
RELIGIE, CULTUUREN MAATSCHAPPIJ		p. 6
	<i>Probleemstelling</i>	<i>p.6</i>
	<i>Vragen</i>	<i>p.7</i>
	<i>Activiteiten 2018-19</i>	<i>p.7</i>
SOLIDARITEIT EN IDENTITEIT IN EUROPA EN DAARBUITEN		p. 11
	<i>Probleemstelling</i>	<i>p.11</i>
	<i>Activiteiten 2018-19</i>	<i>p.11</i>
ECONOMIE EN ETHIEK		p. 15
	<i>Probleemstelling</i>	<i>p.15</i>
	<i>Activiteiten 2018-19</i>	<i>p.17</i>
MAATSCHAPPIJ, GEZONDHEID EN WELZIJN		p. 20
	<i>UCSIA-werking rond geestelijke gezondheid</i>	<i>p.20</i>
	<i>Probleemstelling</i>	<i>p.21</i>
	<i>Vragen</i>	<i>p.24</i>
SERVICE-LEARNING		p. 26
	<i>Kernmerken van service-learning</i>	<i>p.26</i>
	<i>Service-learning en doelstellingen UCSIA</i>	<i>p.26</i>
	<i>UCSIA als service-learning forum</i>	<i>p.26</i>

INLEIDING

In deze nota leggen we uit hoe we het inhoudelijk ‘aggiornamento’ van UCSIA in 2018-2019 willen vorm geven. We vertrekken daarbij van de missie zoals opgenomen in artikel 3 van de statuten. We stellen daarbij, voor het concrete werkprogramma, de expliciete uitbreiding van de werking naar onderwijs en dienstverlening voorop, vertrekkende van het intellectuele en spirituele gedachtegoed van de jezuïeten:

“UCSIA wil de ‘band van maatschap’¹ in de samenleving versterken en heeft daarbij bijzondere aandacht voor de levensomstandigheden van de zwakkeren binnen de samenleving. Het stelt zich daartoe dienstbaar op in het onderwijs, het onderzoek en de dienstverlening van de Antwerpse Universitaire Gemeenschap en daarbuiten. UCSIA vertrekt daarbij van en bouwt verder op het rijke geestesleven van de jezuïeten.”

Er werden 4 projectlijnen vastgelegd (religie, cultuur en maatschappij; solidariteit in Antwerpen, Europa en de wereld; economie en ethiek; maatschappij, gezondheid en welzijn). Voor elk van deze lijnen zullen in een nog op te stellen vijfjarenplan initiatieven worden ontwikkeld op het vlak van onderwijs, onderzoek en dienstverlening. Het beoogde doel is om in samenwerking met de universiteit en het brede middenveld in Antwerpen en daarbuiten impact te genereren op het vlak van de kwaliteit van de samenleving in het algemeen en van de leefomstandigheden van de zwakkeren in het bijzonder.

We nemen hierbij de woorden van Paus Franciscus ter harte, die hij sprak toen hij de Karelsprijs op 6 mei 2016 in ontvangst nam².

“Solidariteit mag niet verward worden met liefdadigheid, maar dient begrepen te worden als een middel om kansen te creëren voor alle inwoners van onze steden om in waardigheid te leven” (p.3)

“Rechtvaardige herverdeling van de vruchten van de aarde en menselijke arbeid is niet slechts een zaak van filantropie. Het is een morele plicht. Als we onze samenleving willen herdenken, moeten we waardige tewerkstelling en goedbetaalde jobs creëren, in het bijzonder voor onze jongeren”.

“We kunnen niet naar de toekomst kijken zonder hen de effectieve mogelijkheid te bieden om als katalysators van verandering en transformatie op te treden.” (p.4)

In zijn toespraak naar aanleiding van de 60ste verjaardag van het Verdrag van Rome³ sprak hij de hoop uit dat Europa zou investeren in ontwikkeling en vrede. Er is geen vrede mogelijk in de periferie van onze steden als mensen opzij worden gezet of verplicht worden in schrijnende armoede te leven. Ontwikkeling is niet het resultaat van verschillende productiesystemen, maar behelst de volledige mens in waardige arbeid, degelijke levensomstandigheden, toegang tot onderwijs en gezondheidszorgen.

---

¹ Harry Hoefnagels, sj gebruikte deze term om de kwaliteit van de samenleving te benoemen
Zie <https://www.ru.nl/kdc/bladeren/archieven-thema/subpagina-archieven-thema/stands-vakorganisaties/verzamelingen/verzamelingen/hoefnagels/>

² Voor volledige tekst; zie http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2016/may/documents/papa-francesco_20160506_premio-carlo-magno.html

³ Voor volledige tekst; zie http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/march/documents/papa-francesco_20170324_capi-unione-europea.html

Ook de presentatie over de aandachtspunten van de 36ste Algemene Congregatie van de Sociëteit door Johan Verschuere SJ, Regionaal overste, op de studiedag over de UCSIA toekomstvisie van 30 januari, geeft richting aan de UCSIA-missie.

Hoe de pastorale activiteit en het model van ons onderwijs/onderzoek vorm geven? Welke bijdragen moeten wij leveren aan de omvorming van de huidige sociale, politieke en economische verhoudingen die een waardig leven voor allen in de weg staan?

Voor het Intellectueel apostolaat begint verzoening met het verstaan van de wereld waarin we leven, ons 'thuis'. Bovendien is het de taak van de opvoeder en in het bijzonder van onze onderwijsinstellingen (i.e. colleges, hogescholen en universiteiten), om de jongere generaties te helpen hun plaats te vinden in die wereld en voor God, zodat zij hun persoonlijke en sociale ontwikkeling in het licht kunnen plaatsen van een bijdrage aan de opbouw van een betere wereld.

UCSIA wil dit meer concreet realiseren door bijvoorbeeld het fenomeen van de voedselbanken en de sociale kruideniers aan te grijpen om meer fundamentele vragen rond de organisatie van solidariteit in onze samenleving op de (onderzoeks- en beleids-)agenda te krijgen en, samen met studenten, in dialoog te gaan met (vrijwilligers-)organisaties uit de sector van de sociale economie, die opereren in de zelfkant van de Antwerpse stedelijke context (al dan niet vanuit religieuze motieven) en hun doelgroepen (wie zijn zij en welke behoeften hebben zij op vlak van fysieke en mentale ondersteuning?) zodat jonge onderzoekers ook kunnen reflecteren over maatschappelijk onrecht en zich dienstig kunnen maken aan de gemeenschap (via de methodiek van service-learning).

Dit is maar één voorbeeld van hoe de UCSIA-werking, vanuit de vier voornoemde themalijnen, via een concrete en reële case die een prangende maatschappelijke problematiek expliciteert, kan worden versterkt voor meer impact door verdichting van de activiteiten en ontwikkeling van lange termijnobjectieven in samenwerking met de universiteit, het middenveld, de stad ...

Het debat over de organisatie van solidariteit in een Europese context, over de organisatie van arbeid, over de vermaatschappelijking van de (geestelijke) gezondheidszorg, over de rol van religie, dient gevoerd te worden aan de hand van prangende vraagstellingen zoals:

Welke kan en moet de rol zijn van Europa in de uitbouw van 'koude' en 'warme' solidariteit?

Hoe kunnen we arbeid beter organiseren in de maatschappij van morgen: is sociale economie het antwoord of moet de reguliere arbeidsmarkt inclusiever worden?

Hoe kunnen we de (geestelijke) gezondheidszorg inclusiever maken voor mensen in preciaire situaties in de spanning tussen maatschappelijke zorg en vermaatschappelijking van de zorg?

Hoe kan religie emancipatorisch werken in onderwijs en vorming, interreligieuze dialoog en creatief leiderschap?

Deze vragen haken in op mekaar en kunnen gemeenschappelijke initiatieven aansturen waarbij we samen een verschil kunnen maken. Het is deze vertaalslag die het UCSIA-team de komende maanden zal maken om tot een geïntegreerd beleidsplan voor de volgende vijf jaren te komen.

In wat volgt leest u wat de stand van zaken is van elk van de vier themalijnen met aanzetten tot verdere uitwerking naar de toekomst toe.

THEMALIJNEN

De Missie	Religie & Cultuur	Europa & Solidariteit	Economie & Ethiek	Geestelijke gezondheid & Welzijn
<p>UCSIA wil de ‘band van maatschap’ in de samenleving versterken en heeft daarbij bijzondere aandacht voor de levensomstandigheden van de zwakkeren.</p> <p>Het stelt zich daartoe dienstbaar op in het onderwijs, het onderzoek en de dienstverlening van de Antwerpse Universitaire Gemeenschap en daarbuiten.</p> <p>UCSIA vertrekt daarbij van en bouwt verder op het rijke geestesleven van de Jezulieten.”</p>	<p>Hoe kan religie in het algemeen en kunnen de christelijke geloofstradities in het bijzonder emancipatorisch werken?</p> <p>Welke specifieke rol vervullen onderwijs en vorming hierin?</p> <p>Welke aspecten kunnen bijdragen tot een vruchtbare en constructieve interreligieuze dialoog?</p> <p>Welke stappen bevorderen een verhelderende aandacht voor het boeiende spanningsveld tussen geloof en wetenschap?</p>	<p>Welke vormen van solidariteit moeten en kunnen versterkt worden op het lokale, nationale, Europese en internationale niveau om de “band van maatschap” in de samenleving en in de wereld te versterken en de leefomstandigheden van de zwakkeren te verbeteren?</p> <p>Hoe kan het onderzoek en het onderwijs binnen de Antwerpse universitaire gemeenschap daartoe bijdragen en hoe kan UCSIA hierbij dienstbaar zijn?</p> <p>Hoe kan UCSIA bijdragen tot conversatie en maatschappelijke actie over deze kwesties?</p>	<p>Hoe kan het bedrijfsleven – in de ruime zin begrepen – bijdragen tot een meer inclusieve en rechtvaardige samenleving en betere leefomstandigheden en ontwikkelingskansen voor de zwakkeren?</p> <p>Hoe kan het onderzoek en het onderwijs binnen de Antwerpse universitaire gemeenschap daaraan concreet bijdragen en hoe kan UCSIA hierbij dienstbaar zijn?</p> <p>Hoe kan UCSIA bijdragen tot conversatie en maatschappelijke actie over deze kwesties?</p>	<p>Hoe kan de zorg voor personen met een kwetsbare geestelijke gezondheid en hun families verbeterd worden?</p> <p>Hoe kan de problematiek van de GGZ op het netvlies worden gebracht van onderzoekers, studenten en professionals van de Antwerpse academische gemeenschap?</p> <p>Hoe kan het onderzoek en het onderwijs binnen de Antwerpse universitaire gemeenschap daaraan concreet bijdragen en hoe kan UCSIA hierbij dienstbaar zijn?</p> <p>Hoe kan UCSIA bijdragen tot conversatie en maatschappelijke actie over deze kwesties?</p>

RELIGIE, CULTUREN MAATSCHAPPIJ

Sinds 2003 is UCSIA erin geslaagd een academisch forum te zijn voor academici, beleidsmensen, professionals, intellectuelen, kunstenaars en het ruimere publiek. UCSIA wil via haar aanbod bijdragen aan een rechtvaardigere wereld. UCSIA haalt haar inspiratie hiervoor uit de christelijke traditie en het spirituele erfgoed van de Jezuiten.

*“Sinds vele maanden denk ik eraan dat het heel mooi zou zijn om in een Latijns-Amerikaans land een kleine contemplatieve abdij te stichten, die zou dienen als een spiritueel en intellectueel centrum, bijvoorbeeld in Ecuador, waar er een kleine maar belangrijke intellectuele beweging is, een duidelijke culturele vitaliteit. Waar ik positief verbaasd over ben, wanneer ik denk aan jouw Centrum en de vorming die het opzet, is dat het precies overeenkomt met wat ik graag zou aanbieden in die abdij waarover ik spreek. Intellectuele leiders, en andere belangrijke personen, zouden uitgenodigd worden om te komen, samen met geestelijken enz., om deel te nemen aan wat gedeeltelijk een retraite zou zijn, en gedeeltelijk een symposium over spirituele en culturele kwesties, in het bijzonder met het oog op het vormen van een betere wereld, een rechtvaardigere samenleving, een waarachtigere levensfilosofie enz. (...)
Ik heb ook het gevoel dat mijn specifieke effectiviteit in contacten met niet-Katholieken, of semi-Katholieke intellectuelen niet zozeer een kwestie is van hen een formeel antwoord te geven op alle problemen, maar wel om ernaar te streven om samen met hen, in het licht van ons geloof en de gemeenschappelijke principes van intellectuele eerlijkheid, een werkwijze te vinden met betrekking tot de essentiële en ontzaglijke problemen die tenderen om zich aan ons voor te doen in de toekomst. Dit zou voor mij de meest concrete vorm van Liefde zijn, die, zoals je treffend hebt verwoord, het hart is van elk pastoraal handelen vandaag en op elke andere dag.”⁴*

Probleemstelling

Van bij haar ontstaan heeft UCSIA initiatieven opgezet rond ‘religie, cultuur en maatschappij’. Met eerbied voor de eigen traditie, zocht UCSIA contacten met organisaties en personen uit diverse tradities, met als doel te komen tot een verdiepende inter-levensbeschouwelijke en intellectuele dialoog. Het opzetten van dergelijke dialoog heeft voor UCSIA een intrinsieke waarde, en sluit aan bij een openheid die kenmerkend is voor een authentieke christelijke spiritualiteit.

Dialogeren over religie is in onze huidige cultuur echter niet vanzelfsprekend. Onze samenleving wordt gelijktijdig gekenmerkt door een privatisering van de geloofsbeleving en een terugkeer van religie in het maatschappelijke leven. Politieke partijen discussiëren of religie al dan niet een rol mag spelen in de publieke ruimte. Onderwijsinstellingen en non-profit organisaties worden uitgedaagd om de rol die ze willen toekennen aan diverse levensbeschouwingen te expliciteren. Godsdienstleerkrachten, studentenpastores, levensbeschouwelijke vertegenwoordigers in zorgvoorzieningen en gevangenis worden verondersteld zich te bekwamen in interculturele en interreligieuze samenwerking. Individuele gelovigen beslissen zelf in welke mate ze zich willen identificeren met één of meerdere geloofstradities.

---

⁴ Dit citaat komt uit een brief van Thomas Merton die hij op 16 juni 1958, nu 60 jaar geleden, schreef aan Riccardo Lombardi SJ. Deze Jezuiet had Merton gecontacteerd met de vraag of hij zou willen aansluiten bij een internationaal netwerk van het Centro Internazionale Pio XII per un Mondo Migliore in Rome, Italië. In december 2018 is het 50 jaar geleden dat Thomas Merton is gestorven. In het komende werkjaar zal UCSIA een aantal projecten rond het spirituele en intellectuele nalatenschap van Thomas Merton opzetten.

Om een brede groep van maatschappelijke stakeholders te bereiken, werkt UCSIA op een deskundige en betrokken manier samen met diverse netwerken en organisaties. Vooreerst met haar structurele partners: Universiteit Antwerpen, Ruusbroecgenootschap, IJS, Pieter Gillis, Streven, VUHP, CEMIS. Daarnaast met enkele bevriende partners op projectbasis: theologische faculteit KULeuven, CCV, Caritas, Inspecteurs Katholieke en Islamitische godsdienst, KSGV, SIPCC, Centrum voor Levensbeschouwing en Detentie, Tertio, IKKS, ...

Vragen

Doordat de inter-levensbeschouwelijke dialoog over maatschappelijke ontwikkelingen voor UCSIA een intrinsieke waarde heeft, wil zij het thema 'religie, cultuur en maatschappij' in de toekomst als themalijn verderzetten.

Als academisch forum zal UCSIA in de komende jaren focussen op de volgende onderzoeksvragen:

- Hoe kan religie in het algemeen en kunnen de christelijke geloofstradities in het bijzonder emancipatorisch werken?
- Welke specifieke rol vervullen onderwijs en vorming hierin?
- Welke aspecten kunnen bijdragen tot een vruchtbare en constructieve interreligieuze dialoog?
- Welke stappen bevorderen een verhelderende aandacht voor het boeiende spanningsveld tussen geloof en wetenschap?

Deze onderzoeksvragen roepen de complexiteit op van het thema 'religie, cultuur en maatschappij'. UCSIA voelt zich als academisch forum niet geroepen om een formeel antwoord te geven op deze vragen. Ze wil hen voorleggen en bespreken met onderzoekers, intellectuelen, kunstenaars, beleids mensen, professionals en het bredere publiek. UCSIA gaat met hen op zoek naar inzichten, perspectieven en methoden die hen kunnen ondersteunen in het omgaan met religie, spiritualiteit en levensbeschouwing in de context van de universiteit, het maatschappelijk middenveld, de werkcontext, de buurt en de samenleving.

Activiteiten 2018-19

Internationaal luik

Zomerschool

De zomerschool wordt sinds meer dan tien jaar door UCSIA in samenwerking met CEMIS georganiseerd en heeft een internationale reputatie opgebouwd. Jonge academici en doctorale studenten leren er na te denken over de onderlinge wisselwerking tussen religie, cultuur en maatschappij. Ze wonen lezingen bij van internationale academici die in de domeinen deskundig zijn⁵. Verder stellen ze hun eigen

---

⁵ Voormalige docenten:

- Peter Beyer, Full Professor, Department of Classics and Religious Studies, University of Ottawa
- Rajeev Bhargava, Director of the Centre for the Study of Developing Societies (CSDS), Delhi
- Candy Gunther Brown, Ph.D., is Professor of Religious Studies at Indiana University
- Steve Bruce, Professor of Sociology at the University of Aberdeen
- José Casanova, Berkley Center for Religion, Peace and World Affairs, Georgetown University
- Adam Yuet Chau, University Senior Lecturer in the Anthropology of Modern China, University of Cambridge
- Jonathan Fox, Director of the Religion and State Project and Professor at Bar-Ilan University
- Robert W. Hefner, Director of the Institute on Culture, Religion and World Affairs at Boston University
- John Hutchinson, Reader in Nationalism at the London School of Economics
- Ronald Inglehart, Programme Director at the Institute for Social Research at the University of Michigan
- Peggy Levitt, Professor of Sociology at Wellesley College
- Tariq Modood, director of the Centre for the Study of Ethnicity and Citizenship at the University of Bristol

onderzoeksactiviteit voor en wisselen ze hierover van gedachten in een ontspannen en open klimaat en binnen een multidisciplinair kader. Eén van de deelnemers omschreef het specifieke karakter van de UCSIA zomerschool als een 'academic retreat'.

Met *Religion, Culture and Society: Entanglement and Confrontation* onderzoekt de zomerschool religies in een internationale globale context en focust daarbij op de uiteenlopende processen van religieuze herontdekking en secularisatie wereldwijd. Dit thema nodigt verder uit tot een reflectie over de wijze waarop religies en samenlevingen op elkaar inspelen in contexten van pluraliteit. Op die manier ontwikkelt er zich een diversiteit aan religieuze en maatschappelijke perspectieven, worden identiteitsaanspraken geëxpliciteerd en concepten van burgerschap geherdefinieerd. Daar waar globalisatie een effect heeft op alle aspecten van ons leven, worden ook de relevantie van religies en religieuze socio-culturele praxissen er door bevraagd en geherdefinieerd.

De voorbije jaren werden volgende thema's onderzocht:

2007: Gender

2008: Multiculturalism 2009: Religion and politics

2010: Religion and culture in a globalizing world

2011: Religion and international relations

2012: Secularism(s) and religion in society

2013: Religion, Reform and the Challenge of Plurality

2014: Religion and Culture in a Globalized World: Questioning our Research Frames 2015: Is faith-based violence religious?

2016: Public Religion, Spirituality and Lifestyle

2017: Economic Realities, Social Justice & Faith Traditions

In de komende jaren zal UCSIA nog meer inzetten op de mentorrol van de gastprofessoren, de beschikbaarheid van het onderzoeksmateriaal en de diversiteit aan onderzoeksmethoden en disciplines.

SIPCCseminarie

Sinds meer dan 20 jaar organiseert de Society for Intercultural Pastoral Care and Counseling (SIPCC) jaarlijks een zesdaags internationaal, interdisciplinair en interreligieus seminarie voor academici en professionals⁶. In 2016 heeft UCSIA met SIPCC in de Oude Abdij van Drongen een interdisciplinair en

-
- Valentine M. Moghadam, Director of the Women's Studies Programme at Purdue University.
  - Peter Neumann, Professor of Security Studies at the Department of War Studies, King's College London
  - Louise Ryan, Professor of Sociology, Middlesex University, London
  - Marat Shterin, Senior Lecturer at the Department of Theology and Religious Studies, King's College London
  - Thijl Sunier, chair 'Islam in European societies' at the Faculty of Social Sciences, VU University Amsterdam
  - Scott M. Thomas, Senior Lecturer in Religion and International Relations, University of Bath
  - David Voas, Simon Professor of Population Studies, Institute for Social Change, University of Manchester
  - Chris Welzel, professor of Political Science at the School of Humanities and Social Sciences, Jacob University Bremen
  - Linda Woodhead, Professor in the sociology of religion at Lancaster

⁶ Leden van het SIPCC Executive Committee:

- Rev. Helmut Weiß, Teaching-Supervisor (German Association for Pastoral Psychology), Düsseldorf, Germany - President
- Dr. Dominiek Lootens, Deputy Director of Academic Affairs UCSIA, Antwerp, Belgium - Vice-president
- Alexander Letz, Hospital Chaplain, Teacher of Religion, Wermelskirchen, Germany - Treasurer
- Prof. Brenda Consuelo Ruiz, Director Institute of Gender Studies, Politechnical University, Managua, Nicaragua - Secretary
- Prof. Dr. Kathleen Greider, Professor of Practical Theology, Claremont School of Theology, Claremont, CA, USA
- Rev. Itumeleng Julius Pudule, Head of Dpt. Spiritual Care, Police of the North Cape Province, RSA

inter-levensbeschouwelijk seminarie opgezet rond 'Migration and pastoral care & counseling'. Hieraan namen 75 deelnemers deel uit 20 verschillende landen. Het resultaat hiervan is terug te vinden in een internationale boekpublicatie⁷. In 2019 organiseert UCSIA met SIPCC en het Anabaptist Mennonite Biblical Seminary (Elkhart, IN) een internationaal seminarie rond 'Transformative peacebuilding and care & counseling'. Nieuw is dat aan dit seminarie ook een academische workshop zal worden gekoppeld. Beide initiatieven vormen een vervolg op de academische workshops rond peace die in 2017 en 2018 door UCSIA zijn georganiseerd.

Nationaal luik: enkele voorbeelden van initiatieven

Studiedagen voor leerkrachten Rooms-katholieke en islamitische godsdienst

Van bij haar ontstaan in 2003 organiseert UCSIA in overleg met de Vlaamse onderwijsvicarissen en het Vlaamse Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs, een studiedag voor leerkrachten RK godsdienst, pedagogische begeleiders, theologen en kerkverantwoordelijken. Met aandacht voor de betekenis van het vak Rooms-katholieke godsdienst, de opdracht van de leerkracht, het creëren van een krachtige leeromgeving, verschoof de aandacht naar een uitwisseling over het eigen gelovig zijn. Op deze manier begrijpen leerkrachten hoe uitdagend het is om deze vraag aan leerlingen te stellen. Verder oefenen de leerkrachten de vaardigheden en de attitudes van de inter-levensbeschouwelijke competenties (ILC's) en de INTRA-religieuze dialoog, (cf. "Ik en mijn levensbeschouwing"). In de toekomst wil UCSIA verder bijdragen aan de levensbeschouwelijke vorming van de leerkrachten Rooms-katholieke godsdienst.

Sinds 2010 organiseert UCSIA ook tweejaarlijks een studiedag voor leerkrachten rooms-katholieke godsdienst en islam uit het secundair onderwijs, in samenwerking met de levensbeschouwelijke inspectie. Na verschillende studiedagen over de interreligieuze dialoog, besliste de levensbeschouwelijke inspectie in 2015 om het oefenen van de interreligieuze dialoog centraal stellen. De nieuwe doelstelling is dat de deelnemende leerkrachten zelf aanvoelen hoe uitdagend het is om aan de slag te gaan met de inter-levensbeschouwelijke competenties, om te ontdekken dat de levensbeschouwelijke realiteit diverser is dan het op het eerste gezicht lijkt en om zo de eigen levensbeschouwing en klaspraktijk verder te verrijken. In de toekomst willen we deze inter-levensbeschouwelijke dialoog graag uitbreiden naar de leerkrachten van de andere levensbeschouwelijke vakken van het secundair onderwijs.

Streven

Tot op heden heeft UCSIA de traditie om in de vasten en in de advent een theologische lezing te organiseren. In het komend werkjaar wil UCSIA het karakter en het opzet van deze lezingen herdefiniëren. De adventslezing in 2018 wordt vervangen door een studiedag in samenwerking met het tijdschrift Streven.

Naar aanleiding van het vijftigjarig overlijden van Thomas Merton (10 dec. 1968) brengt Streven samen met UCSIA in november-december 2018 een themanummer uit. Tegelijk wijdt UCSIA in het najaar een

-
- Dr. Mary Esperandio Gomez, Adjunct Professor Postgraduate Program in Theology, Pontificia Universidade Católica do Paraná, Curitiba, Brazil
  - Rabbi Daniel Smith, Senior Rabbi, Edgware & District Reform Synagogue, London, UK
  - Prof. Dr. Cemal Tosun, Director Chair of Religious Pedagogy, Theological Faculty, University of Ankara, Turkey
  - Dr. Miriam Szókeova, Coordinator Hospital Chaplains Silesian Lutheran Church, Cesky Tesin, Czech Republic

⁷ Schipani, D., Walton, M., Lootens, D. (Eds.)(2018), *Where are we? Pastoral Environments and Care for Migrants: Intercultural and Interreligious Perspectives*, Düsseldorf: SIPCC.

theologische studiedag aan het intellectuele en spirituele nalatenschap van Thomas Merton. Hierbij zal er aandacht zijn voor zijn visie op hoger onderwijs, zijn relatie met andersdenkenden en zijn praktijk van interreligieuze contemplatieve dialoog. UCSIA werkt voor de uitwerking van deze studiedag samen met de International Thomas Merton Society (Louisville, KY).

Interdiocesane opleiding pastorale supervisie

In samenwerking met Caritas Vlaanderen en een aantal CCV regio's begeleidt UCSIA een tweejarige interdiocesane en oecumenische opleiding voor pastorale supervisors in de abdij OLV Nazareth in Brecht⁸. Bedoeling van deze opleiding is pastores te bekwamen om collega's te ondersteunen in de veranderende omgeving van Kerk en samenleving⁹. Het handboek dat bij deze opleiding hoort, zal volgend werkjaar met een voorwoord van kardinaal Jozef De Kesel worden uitgegeven bij Gompel & Svacina.

---

⁸ Stuurgroep interdiocesane supervisieopleiding:

- Prof. Dr. Karel De Witte, Emeritus Professor KU Leuven
- Dr. Bruno Aerts, Norbertijn, Vicaris-Generaal Bisdom Antwerpen
- Dominic Verhoeven, Directeur Caritas Vlaanderen
- Kristien Vrancken, Directeur CCV Nationaal
- Dr. Dominiek Lootens, Academisch Onderdirecteur UCSIA

⁹ Begeleiders interdiocesane supervisieopleiding:

- Dr. Dominiek Lootens, Academisch Onderdirecteur UCSIA – opleider & coördinator
- Dr. Johan Hovelynck, Docent Organisatiepsychologie KU Leuven – opleider
- Sybryn Leirs, Coördinator Supervisie Bisdom Antwerpen – opleider
- Dr. Wim Smeets, Ziekenhuispastor Radboud UMC Nijmegen – leersupervisor
- Andrea Radandt, Lichaamspsychotherapeute, Dortmund – leersupervisor
- Frieda Boeykens, Supervisor Faculteit Theologie KU Leuven – leersupervisor
- Aad Kok, Supervisor Academie voor Sociale Studies Breda – leersupervisor

SOLIDARITEIT EN IDENTITEIT IN EUROPA EN DAARBUITEN

Solidariteit vormt, naast het streven naar vrede en gerechtigheid, één van de belangrijkste betrachtingen van een verenigd Europa in de internationale arena. Vandaag wordt 'Europese solidariteit' vaak gebruikt in het actuele publieke discours, maar waar staat het eigenlijk voor?

Probleemstelling

Historische analyse geeft aan dat het vaker in tijden van crisis, zoals revolutie, oorlog of economische troebelen, wordt gebezigd. Verwijzingen naar 'Europese solidariteit' zijn toegenomen ten gevolge van de financiële crisis, de vluchtelingencrisis, veiligheidsdreigingen en politieke radicalisering, waarmee Europa recentelijk wordt geconfronteerd. De onmacht van de Europese Unie om hier een adequaat antwoord op te vinden geeft aanleiding tot het (re-)activeren van het principe van de solidariteit.

'Solidariteit' behoort tot de sfeer van de emotie en blijkt niet in staat een stabiel waardensysteem te bieden dat de politieke cultuur kan consolideren. Het blijkt ook een grotere rol te spelen op het nationale dan het Europese niveau, niettegenstaande dat er in vele Europese grondteksten naar wordt verwezen.

Het 'Charter van de fundamentele rechten van de Europese Unie' (december 2000 en nieuwe versie van 2012) vermeldt in de preambule dat 'de Unie is gefundeerd op de onverdeelde, universele waarden van menselijke waardigheid, vrijheid, gelijkheid en solidariteit', en hoofdstuk IV is getiteld 'Solidariteit'. De Schuman verklaring van 1950 maakte reeds gewag van solidariteit als een fundamentele voorwaarde voor Europese integratie. Het wordt ook vermeld in de Europese Akte van 1987. Het Verdrag van Maastricht (art. 3 en 4) verankert de theoretische basis voor samenwerking in het concept van solidariteit en verschaft het een wettelijk kader als gedeelde waarde en missie voor de Europese Unie. Het Verdrag van Lissabon van 2009 erkent solidariteit als het wettelijk basisprincipe van het Europese primaire recht.

Europese solidariteit wordt erkend op verschillende niveaus met uiteenlopende betekenis: solidariteit vanuit nationaal belang (cf. structuurfondsen, waarbij de rijkere staten zich indekken tegen de negatieve effecten van tekortkomingen in de economische prestatie van andere staten); solidariteit op vlak van gemeenschappen; solidariteit van burgers gebaseerd op EU-rechten en -plichten, die de nationale solidariteit overstijgen; solidariteit van sociale bewegingen voor transnationale mobilisering (cf. vakbonden), solidariteit uit mededogen in het licht van humanitaire noden ... Maar belangrijke aspecten die nog te weinig aandacht krijgen hebben betrekking op ongelijkheid en uitsluiting.

In mei 2016, toen hij de Karelsprijs ontving, hield Paus Franciscus een levendig pleidooi voor de herwaardering van de verloren – of misschien nooit volledig erkende – 'ziel' van Europa, gebaseerd op een collectieve agenda van vernieuwd humanisme, ontsproten uit een historisch besef van ethisch bewustzijn. "Wat is er gebeurd met humanistisch Europa, de verdediger van mensenrechten, democratie en vrijheid?"

Activiteiten 2018-19

UCSIA neemt de uitdaging op met het programma 'Solidariteit en identiteit in Europa en daarbuiten'. Het omvat vier projecten, twee netwerkprojecten en twee onderzoeklijnen, met name:

1. de tweejaarlijkse conferentiecycclus van het SCRIBANI-netwerk gericht op sensibilisering van de publieke opinie en beleidsaanbeveling, gecoördineerd door UCSIA;

2. het onderwijsprogramma 'European Humanism in the Making' van de Federatie van Europese Katholieke Universiteiten (FUCE) gericht op vorming over Europese waarden en identiteit in het hoger onderwijs, gecoördineerd door UCSIA;
3. het onderzoeksproject over Europese sociale solidariteit van de Universiteit van Antwerpen (UA), in ontwikkeling en begeleid door UCSIA in samenwerking met het Centrum voor Sociaal Beleid (CSB);
4. de internationale workshopcyclus over vrede, gecoördineerd door UCSIA in samenwerking met de Onderzoeksgroep Internationale Betrekkingen van UA, verder te ontwikkelen door UCSIA i.s.m. het Centrum voor Migratie en Interculturele Studies (CeMIS).

SCRIBANI-netwerk

SCRIBANI is een netwerk van 15 jezuïtische organisaties uit 9 Europese landen¹⁰, die actief zijn op het vlak van onderzoek of veldwerk inzake Europese sociale problematieken. Het werd opgericht in 2003, op initiatief van de Europese Provinciaal met als missie de publieke reflectie over de sociale constructie van Europa¹¹ te stimuleren door middel van de organisatie van tweejaarlijkse conferenties door de leden, in hun respectievelijke landen, over thema's zoals ongelijkheid, migratie, klimaatverandering en energietransitie, detentie enz.

In de tussenliggende jaren komt het netwerk samen voor een workshop aan de Universiteit van Antwerpen, waarvoor UCSIA, i.s.m. diverse partners van de universiteit, een publiek programma uitwerkt.

---

¹⁰ SCRIBANI GENERAL COUNCIL (President Mark Rotsaert SJ)

1. Center of Spirituality East-West of Michal Lacko, Kosice, Slovakia
2. Centre de recherche et d'action sociales CERAS, Paris, France
3. Centre Sèvres, Paris, France
4. Conference of European SJ Provincials, Brussels, Belgium
5. Faculty of Social Sciences, Pontifical Gregorian University, Rome, Italy
6. The Heythrop Institute: Religion & Society HIRS, University of London, UK
7. Human Rights Institute, University of Deusto, Bilbao, Spain
8. Jesuit University Ignatianum, Krakow, Poland
9. Jesuit Center for Faith and Justice, Dublin, Ireland
10. Jesuit European Social Centre JESC, Brussels, Belgium
11. Jesuit Refugee Service Europe JRS, Brussels, Belgium
12. University Centre Saint-Ignatius, UCSIA, Antwerp, Belgium
13. University Institute of Migration Studies, Comillas Pontifical University, Madrid, Spain
14. UNamur, Centre Notre Dame de la Paix, Centre Interdisciplinaire Foi et Raison, Namur, Belgium
15. Zentrum für Globale Fragen, Munich, Germany

¹¹ Zie missieomschrijving op SCRIBANI-website (www.scribani.net):

In december 2003, a network of 15 European Jesuit centres from 11 countries was created on the initiative of Father Mark Rotsaert S.J., President of the Jesuit Conference of European Provincials. The aim was to strengthen the European network of Jesuit centres which all work, starting from their own field of expertise, on the theme 'Europe' and 'European integration' in a social context.

The participating centres and institutions share Ignatian spirituality as a common source of inspiration and they work in line with the themes put forward by the 34th General Congregation of the Society of Jesus: faith and justice, culture and interreligious dialogue. As academic institutions or organisations for education and/or social action, these centers nourish the policy debate on social matters such as migration, are involved in professional education or pursue concrete social action, such as taking care of the poor or giving support to refugees. This network was named «Scribani-network», referring to the famous Jesuit Father Carolus Scribani (*1561-+1629), who was the first Provincial of Flanders (from Italian descent) and first Dean of the Jesuit University in Antwerp.

Het netwerk organiseerde tot op heden 7 conferenties en 5 workshops, waarvan de laatste in 2017 gewijd was aan het thema van de vluchtelingenproblematiek en tot stand kwam i.s.m. met CeMIS en de voorlaatste in 2015 het thema van de ongelijkheid behandelde met als spreker Tony Atkinson, i.s.m. met het CSB.

De volgende SCRIBANI conferentie over burgerschapsvorming in het hoger onderwijs gaat door in september 2018 aan UNamur. Het thema houdt verband met 'community service learning', dat UCSIA i.s.m. Nicolas Standaert, naar het voorbeeld van het CSL-programma aan de KULeuven, ook aan UA wil uitrollen en met de laatste module in het FUCE onderwijsprogramma.

FUCE onderwijsprogramma 'European Humanism in the Making'

Het FUCE netwerk, waarvan UCSIA lid is (in opvolging van UFSIA), alsook enkele SCRIBANI-leden, bestaat uit 55 Europese universiteiten (m.i.v. van 6 Libanese universiteiten). Vijf partneruniversiteiten (uit Portugal, Frankrijk, Italië en Spanje) zijn betrokken in een project om een cursusprogramma op bachelorniveau voor het netwerk uit te werken (met expertise vanuit het netwerk) over de wortels en toekomst van het Europese project.

Het idee kwam voort uit de vaststelling dat de betrokkenheid van de studenten op Europa vaag is. Euroscepticis en amnesie over de geschiedenis van de Europese integratie en de waarden waarop de Europese identiteit berust vereisen verduidelijking van de specificiteit van Europa in relatie tot de wereld. De focus ligt op het identificeren van de fundamenteën van het Europese project en het nadenken over de valorisatie ervan binnen de huidige globale context. Dit behelst het bevragen van de historische grondslagen, de culturele canon, de wetenschappelijke benadering, de institutionele ontwikkeling en burgerschap vanuit een breed comparatief en internationaal perspectief¹².

Dit multidisciplinaire vormingsprogramma bestaande uit 5 modules, wordt opgeleverd, via een e-platform en zomerscholen voor studenten en aangeboden binnen het FUCE netwerk.

UCSIA coördineert dit initiatief sinds 2017 en het zou beschikbaar moeten zijn tegen het academiejaar 2019-2020. In de laatste module is een UA-partner betrokken, met name de houder van de Leerstoel voor Europese Waarden.

UCSIA academische workshopcyclus over vrede

Recente feiten nopen ons ertoe opnieuw onderzoek naar oorlog te voeren. De Balkanoorlog, 9/11, de oorlog in Libië, de invasie van Rusland in Georgië, de annexatie van de Krim en de infiltratie in Oekraïne, de Arabische Lente die uitmondde in repressie en burgeroorlog, laten hun sporen na op het Europese veiligheidsbeleid. De veiligheidsproblematiek blijft actueel, maar dwingt ons ook om de waarde en betekenis van vrede te herdenken. Hoe inclusief kan vrede zijn? Hoe uitgebreid en intensief moet het zijn? Is vrede het hoogste goed? Welke vrede kan er gebracht worden door wie en op welke manier?

Dit zijn dwingende vragen die de UCSIA workshops over vrede behandelen. Een eerste workshopcyclus is gewijd aan de thema's van pacifisme (december 2017), niet-nucleaire vrede (mei 2018) en

---

¹² Het programma omvat volgende modules:

1. European History and Consciousness
2. Literature, the Arts, Translation and European Identity
3. The European Approach to Science and Technology
4. European Social Humanism
5. Governance, Democracy and Civic Engagement: Beyond Differences

vredesopbouwwerk (december 2018). De bevindingen zullen gepubliceerd worden door Palgrave MacMillan in de boekenreeks *Rethinking Peace and Conflict Studies*.

In opvolging van deze cyclus wordt een nieuwe workshop gepland om de vredesproblematiek binnen een Europees perspectief te onderzoeken met focus op de effecten van het huidige de-radicaliseringsbeleid.

Europese beleidsmakers en burgers maken zich zorgen over de toename van radicalisering die een gevaar vormt voor de sociale cohesie. Om radicaliseringsprocessen te doorgronden moet men voorbij het individuele niveau kijken naar de bredere institutionele context. Welke risicofactoren en welke beschermende factoren gaan uit van de institutionele context (zoals onderwijs, arbeidsmarkt, het politieke en juridische bestel)? Ook relaties (on- en offline) tussen individuen (peer groepen, religieuze groepen) spelen een rol en zijn ingebed in de een macrocontext van internationale betrekkingen, structurele en systemische economische, religieuze en politieke condities.

UA onderzoeksproject 'Europese sociale solidariteit'

Jurgen Habermas stelt dat de Europese Unie, op zich, een sociaal ideaal van samenleving belichaamt, zonder hetwelk het geen bestaansrecht heeft. De Europese Unie werd gesticht om vrede in Europa te verzekeren. Hoe kan deze unie voortbestaan zonder een gedeelde opvatting van een sociaal model dat de Europese 'way of life' beschermt in een geglobaliseerde wereld? Vandaag is de idee om van de Europese Unie een sociale unie te maken om de sociale ongelijkheid binnen en tussen de lidstaten te bestrijden en Europese solidariteit te promoten geen luxe meer maar een noodzaak.

UCSIA bracht in mei onderzoekers naar Europese thema's van UA samen¹³ om de haalbaarheid van een gedeeld onderzoeksproject binnen het domein van het Europese sociale beleid te bespreken. De onderzoeksvraag zou kunnen zijn: Wat zou de rol van Europa moeten zijn in de ontwikkeling van 'koude' en 'warme' solidariteit binnen en tussen lidstaten? Europa is betrokken op twee niveaus, via coördinatie van nationale (harde) beleidsmaatregelen en via investering (d.m.v. de Europese Sociale Fondsen en het Fund for European Aid to the Most Deprived FEAD) in kleinschalige bottom-up (zachte) initiatieven op het lokale niveau. Is deze vorm van financieel zeer beperkte steun inzake 'warme' solidariteit wel de aangewezen manier om steun voor een echte Europese sociale agenda te verwerven?

---

¹³ Namen deel aan het overleg:

Lazlo Andor, former EU Commissioner for Employment, Social Affairs and Inclusion
Luc Braeckmans, Academic Director University Centre Saint-Ignatius Antwerp, UCSIA
Peter Bursens, Jean Monnet Chair of Excellence ACTORE, UA
Bea Cantillon, Director Centre for Social Policy CSB, UA
Noel Clycq, Chair European Values, UA
Ellen Decraene, UCSIA
Bert De Munck, history department, UA
Catherine Evrard, Coordinator vzw Sociaal Winkelpunt
Johanna Greiss, Centre for Social Policy CSB, UA
Dominiek Lootens, UCSIA
Ive Marx, Centre for Social Policy CSB, UA
Stijn Oosterlynck, Director Centre on Inequalities, Poverty, Social Exclusion and the City OaSes, UA
Barbara Segaeert, UCSIA
Christiane Timmerman, Director Centre for Migration and Intercultural Studies CeMIS, UA
Frank Vandenbroucke, Chair Herman Deleeck, UA
Herman Van Goethem, rector, UA
Geert Vanhaverbeke, UCSIA
Herwig Verschueren, research group Government and Law, UA

ECONOMIE EN ETHIEK

Deze themalijn vertrekt vanuit de algemene problematiek van uitsluiting uit de arbeidsmarkt. Sociaal inclusief ondernemen en vooral de promotie ervan zit in de lift wat symptomatisch is voor de transitieperiode waarin de Vlaamse economie zich momenteel bevindt. Deze groeiende aandacht spruit voort vanuit het besef dat huidige problematieken en uitdagingen inzake duurzaamheid, globalisering, mensenrechten en sociale onrechtvaardigheid een her-denking, evaluatie van de praxis en duurzaamheid van een meer inclusieve economie en de rol en verantwoordelijkheden van alle betrokken stakeholders. Echter, ondanks een belangrijke groei van de tewerkstelling blijft tot op vandaag de werkloosheid bij mensen met een lage scholing een onopgelost vraagstuk. Ondanks het uitgesproken kansengroepenbeleid van de laatste decennia moet er worden vastgesteld dat de arbeidsmarkt nog al te vaak een exclusief karakter heeft en sociale economie net onder druk komt te staan door veranderingen in financiering door de overheid en de voortschrijdende economische globalisering die productie in lageloonlanden financieel aantrekkelijker maakt en de afzetmarkt voor de sociale economie doet verkleinen (laaggeschoold werk). De huidige Vlaamse arbeidsmarkt presteert in vergelijking met andere Europese landen zwak inzake tewerkstelling van laaggeschoolden, 55+ plussers en personen met een buitenlandse herkomst. Daarenboven wijst onderzoek uit dat er op dit vlak relatief weinig vooruitgang wordt geboekt. Hoe ziet onze huidige economische en sociale ruimte eruit met betrekking tot maatschappelijk verantwoord ondernemen?

Probleemstelling

Er is meer en meer nood aan sociale economie (80.000 langdurig werkzoekenden). Geeft dat dan niet aan dat er iets mis is met onze reguliere economie en we daarmee aan de slag moeten in plaats van niche-economie te blijven creëren en ondersteunen? Is dat maatschappelijk goed besteed geld? Verontrustende vaststellingen rond het tanende vermogen van ecosystemen om toekomstige generaties te blijven onderhouden, de blijvende restgroep van mensen met een onoverbrugbare afstand tot de arbeidsmarkt, ongelijke verdeling van arbeidskansen en welvaart op mondiaal niveau, doen vragen rijzen rond de oorzaken van de relatief grote kloof tussen idealen van een sociaal verantwoorde economische orde op micro- en macroniveau en de daadwerkelijke praktijk. (cf. kritiek: 'cosmetische humanisering').

De voorbije maanden heeft UCSIA prospectie gevoerd via gesprekken met belangrijke stakeholders binnen het domein van sociale economie in enge zin/sociaal ondernemerschap en social investment om zo inzicht te verwerven in het heersende politieke en maatschappelijke debat / onderzoek rond de vraag hoe we een sociaal inclusieve arbeidsmarkt kunnen organiseren die de capaciteit heeft om tegemoet te komen aan de noden en verwachtingen van onze huidige en toekomstige maatschappij en arbeidsmarkt. Onderzoekers, beleidsmakers, ondernemers en sociale economiebedrijven werden bij elkaar gebracht om te reflecteren rond volgende vragen:

- 1) Wat is de stand van zaken van sociale economiebedrijven in Vlaanderen: inclusieve tewerkstelling voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt is momenteel voornamelijk één van de kerntaken van sociale economie in België. Sociale economie wordt zodoende als inschakelingseconomie geïnterpreteerd. 'Doorstroming' en 'werkplekieren' zijn dan centrale doelstellingen maar zowel onderzoek als praxis wijzen uit dat het doorstromen van 'beschermt' werken naar een arbeidspositie binnen de reguliere arbeidsmarkt voor heel wat mensen met een kwetsbare arbeidsmarktpositie geen evidente stap is. Wat zijn de pijnpunten?

- 2) Welke mogelijke samenwerkingsverbanden tussen reguliere bedrijven, maatschappelijk verantwoorde ondernemingen, sociale ondernemers en sociale economie bedrijven zouden tot een duurzame sociaal inclusieve samenleving kunnen leiden? Ondanks het uitgesproken kansengroepenbeleid van de laatste decennia moet er worden vastgesteld dat de arbeidsmarkt nog al te vaak een exclusief karakter heeft en sociale economie net onder druk komt te staan door veranderingen in financiering door de overheid en de voortschrijdende economische globalisering die productie in lageloonlanden financieel aantrekkelijker maakt en de afzetmarkt voor de sociale economie hierdoor doet verkleinen.
- 3) Welke werkbare voorbeelden inzake een sociaal inclusief arbeidsmarktbeleid vinden we terug in andere Europese landen?
- 4) Toekomstige pijnpunten en opportuniteiten: wat zijn de toekomstige uitdagingen waarmee de Vlaamse arbeidsmarkt in de toekomst zal worden geconfronteerd m.a.w.: wie zijn de kwetsbare groepen vandaag en in de toekomst en hoe zal het risico op uitsluiting uit de arbeidsmarkt in de toekomst evolueren (onder invloed van technologische, demografische en sociologische evoluties)

De gevoerde prospectie heeft de algemene centrale probleemstelling blootgelegd: we hebben een groep van mensen die niet meer kan binnen het huidige tewerkstellingssysteem. De centrale vraag is of we een economisch model hebben waardoor we minder laaggeschoolden kansen geven.

- 1) Spanningsveld sociale economie in enge zin en sociaal ondernemerschap¹⁴. De vraag is of we het probleem van uitval binnen het huidige tewerkstellingssysteem oplossen in de gedefinieerde sociale economie vandaag de dag. Deze problematieken wijzen op de nood en behoefte om breder te reflecteren om kansen op de tewerkstelling van kwetsbaren in de arbeidsmarkt te vergroten en bestaande structuren inzake subsidiering, doelgroepenbeleid en regulering kritisch in vraag te kunnen stellen. Immers, door een arbeidsmarkt sterk te reguleren en beschermend te maken blijken binnen onze nationale context de kansen voor de meest kwetsbaren kleiner te worden, waardoor de last voor sociale economie in enge zin groter wordt gemaakt (= de 'wicked problem' is dus simpelweg maar ook problematisch genoeg een designprobleem).
- 2) Binnen het ondernemerslandschap in Vlaanderen is er groeiende aandacht en interesse voor maatschappelijk verantwoord ondernemerschap. Organisaties gaan de verantwoordelijkheid voor de effecten van hun besluiten en activiteiten op de maatschappij niet uit de weg. Toch slagen we er niet in om het reguliere systeem structureel socialer te maken. De vraag waarom het concept van sociaal ondernemerschap niet of minder ontwikkeld in vergelijking met een aantal andere landen: Nederland, Duitsland, is een belangwekkende vraag om het vastgeroeste politieke debat rond sociale economie nieuwe wind te geven en het publieke debat te stimuleren.

---

¹⁴ Definitie SERV: Ondernemingen die aan 'sociaal ondernemerschap' doen, gaan nog een stap verder. Zij streven in eerste instantie naar 'sociale impact' of maatschappelijke winst. Sociale economie ondernemingen zijn zo'n sociale ondernemingen. Zij vullen dit streefdoel hoofdzakelijk in door het vooropstellen van arbeidsmarktintegratie van personen met een rendementsverlies én een ondersteuningsnood, de doelgroep 'sociale economie'. Dit is de hoofddoelstelling van sociale economie ondernemingen in Vlaanderen. In Europese definities krijgt het nastreven van 'maatschappelijke winst' vaak een bredere invulling. Social solidary economy is een bredere meer integrale benadering: http://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/projects/WCMS_546299/lang--en/index.htm

Activiteiten 2018-19

Het publieke debat inzake maatschappelijk-financieel rendement van sociaal inclusief ondernemen is beperkt. Daarenboven stellen wij vast dat onderzoeksmatige interesse in de twee bovenstaande essentiële vraagstukken opmerkelijk beperkt is, vooral binnen de Universiteit Antwerpen. Dit zijn twee 'pijnpunten' waar deze projectlijn zich het volgende academiejaar en de daaropvolgende zal toeleggen. UCSIA wil een kritisch en open forum bieden waar (sociale) ondernemers, organisaties, beleidsmakers en academici elkaar kunnen vinden. Het centrale doel is om kruisbestuivingen en uitwisseling van good practices /onderzoeksinformatie tussen 1) stakeholders binnen sociale economie in enge zin, sociale ondernemers 2) theorie, beleid en praxis te stimuleren en te organiseren. Zodoende willen we een actieve bijdrage te leveren aan het genereren en ondersteunen van:

- 1) *Onderzoek*: katalysator van UA-onderzoeksinteresse rond het thema inclusieve economie
- 2) *Dienstverlening*: debat rond het spanningsveld tussen sociale economie in enge zin en een sociaal systeem met sociaal gelaat stimuleren door publieke fora te organiseren en de initiatieven inzake sociale economie binnen de stad Antwerpen zichtbaar en bekend maken binnen de UA (zowel naar studenten als docenten/onderzoekers toe)
- 3) *Onderwijs*: via de organisatie en ondersteuning van Community Service Learning Projecten inzake SSE studenten bekend en alert maken voor mogelijkheden, opportuniteiten en pijnpunten inzake de organisatie van een meer sociaal inclusieve en solidaire economie
- 4) *Expertiseopbouw UCSIA*: profilering van UCSIA als 'ontmoetingsplaats' voor onderbouwde reflectie rond huidige en toekomstige uitdagingen en mogelijkheden inzake het ontwerp van een sociaaleconomisch duurzame arbeidsmarkt. (onderzoeksmatig onderbouwd, vanuit een brede reflectie tussen beleidsmakers, onderzoekers, werkveld en sociale partners)

Onderwijs: alertheid en bewustzijn UA-studenten inzake onderliggende spanningsvelden sociale economie-reguliere economie stimuleren door de uitrol van SL-project '*sociaal ondernemerschap en mensen met een verstandelijke beperking*' i.s.m. Monnikenlab

Afgelopen jaren ontstonden nieuwe initiatieven waarbij mensen met een verstandelijke beperking meewerken in een onderneming. In de horeca zijn er voorbeelden zoals Brownies and Downies, (<http://www.browniesanddownies.nl>), Amici (<http://www.santegidio.be/amici/>), Bistro Germaine (<https://www.buurtbistrogermaine.com/>) en vele anderen.

Binnen dit thema kunnen verschillende aspecten onderzocht worden zoals (niet limitatief)

- Welke initiatieven bestaan er reeds?
- Wat zijn de ervaringen van de initiatiefnemers, van de mensen met een verstandelijke beperking die er werken?
- Binnen welk ethisch kader werken deze initiatieven? Kunnen we zelf een ethisch kader voorstellen?
- Kan Monnikenheide zelf een nieuw initiatief nemen en hoe zou dat er dan moeten uitzien?
- Zijn deze initiatieven economisch rendabel? Wat is de maatschappelijke meerwaarde?

Dit kadert binnen het vak 'Grondige studie van de sociologie en sociale ongelijkheid' van Bea Cantillon en Stijn Oosterlynck. Het telt 6 studiepunten en loopt over het eerste en tweede semester. We kunnen een groep van maximum twaalf studenten (master sociologie) Monnikenlab

als service learning laten volgen door de studenten op te splitsen in drie groepen en ze mee te laten draaien in:

- 1) AMICI (maximum drie werkdagen)
- 2) I Just Love Breakfast (maximum drie werkdagen)
- 3) Eventueel De Winning (maximum drie werkdagen) – zij werken in een zelfde omgeving als Monnikenlab (Landelijk) en hebben expertise in beantwoorden aan lokale noden. Amici en I Just Love Breakfast bewegen zich meer in een stedelijke context en kunnen expertise inzake arbeidsorganisatie, verwachtingen, technische zaken meegeven.

Output: voorstelling ervaringen en antwoorden op bovenstaande vragen en op de vraag: Kan Monnikenheide zelf een nieuw initiatief nemen en hoe zou dat er dan moeten uitzien?

*Onderzoek*¹⁵: onderzoeksinteresse onderliggende spanningsvelden sociale economie-reguliere economie stimuleren

Het vinden van een goede en prangende onderzoeksvraag, vraagt om een half jaar prospectie – via gesprekken en het bijwonen van onderzoeksconferenties

- CIRIEC's International scientific Commission on social and cooperative economy 2019
- The ILO Social and Solidarity Economy Academy (SSE Academy) november 2018
- Studiedagen Provincie Antwerpen

Uitzetten en financiering zes maanden-projectbeurs rond analyse maatschappelijke meerwaarde subsidiering laaggeschoolde arbeid (te verfijnen doorheen prospectiefase)

Organisatie van vier onderzoeksseminaries waarop jonge (inter)nationale onderzoekers hun onderzoek(sresultaten) inzake sociaal ondernemerschap/sociale economie kunnen voorstellen

*Dienstverlening*¹⁶: communicatie tussen veld van sociale economie, social investment en sociale partners organiseren

Organisatie van een 'SOCIALE MARKTPLAATS' eind mei 2019 @ UA waarop sociale ondernemers en sociale economiebedrijven binnen de stad Antwerpen zichzelf en hun werking tentoon kunnen stellen. Hieraan koppelen we het slotevent van het nieuwe CSL project en organiseren we een

---

¹⁵ Contactpersonen: Ive Marx is hoogleraar aan de Universiteit Antwerpen en verbonden aan het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck, waar hij onderzoek leidt in de domeinen van inkomens- en vermogensongelijkheid, arbeidsmarkt en migratie (ive.marx@uantwerpen.be)

Bert De Munck is professor verbonden aan de Universiteit Antwerpen –Centrum voor Stadsgeschiedenis - Centrum voor Stadsgeschiedenis en het Urban Studies Institute en onderzoeksgemeenschap) 'Urban agency. The historical fabrication of the city as an object of study' (bert.demunck@uantwerpen.be)

Frank Vandenbroucke is gewezen Belgisch sp.a-politicus uit Vlaanderen en hoogleraar aan de KU Leuven, de Universiteit Antwerpen en de Universiteit van Amsterdam (F.I.G.Vandenbroucke@uva.nl)

Piet Colruyt is sociaal ondernemer en oprichter van het SI² Fund, een sociaal investeringsfonds (Piet.Colruyt@korys.be)

Niels Morsink is adviseur binnen de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen SERV (nmorsink@serv.be)

Sébastien Pereau is algemeen secretaris van Concertes (concertation des organisations représentatives de l'économie sociale asbl) (sebastien@concertes.be)

¹⁶Felix Van Roost is adviseur Arbeidsmarkt en Sociale Economie Provincie Antwerpen

(Felix.VANROOST@provincieantwerpen.be)

Xavier Roberti is afgevaardigde Union des SCOP Wallonië-Bruxelles / sociale onderneming Groupe Terre te Herstal (Xavier.Roberti@terre.be)

Filip Van Lommel is sociaal ondernemer en directeur van sociale onderneming De Winning te Lummen (filip.vanlommel@dewinning.be)

Katrin Poels is Projectontwikkelaar Opleidingen bij THUISZORG VLEMINCKVELD (Katrin.Poels@vleminckveld.be)

Kathleen Vande Broek is hoofd van de Afdeling Sociale Economie en Duurzaam Ondernemen – Vlaamse Overheid (kathleen.vandebroek@wse.vlaanderen.be)

Peter Bosmans is directeur van Febecoop, adviesbureau voor het coöperatieve bedrijfsmodel (p.bosmans@febecoop.be) http://www.ciriec.uliege.be/en/research/http://enactus.org/who-we-are-our-story/http://euclidnetwork.eu/http://i-propeller.com/http://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/projects/WCMS_546299/lang--en/index.htm

publiek debat tussen sociale partners – social investor Piet Colruyt en enkele vertegenwoordigers van de aanwezige sociale economie-bedrijven/sociale ondernemers.

Organisatie studiedag 'voedselconsumptie en armoede in vlaanderen' voorjaar 2019: programma: referentiebudgetten : B. Storms ; ontoereikendheid minima : T.Goedemé ; vluchtelingen : vluchtelingenwerk Vlaanderen ; POD MI over voedselbanken en FEAD ; F. Duchateau over OCMW samenwerking ; Colruyt voor het tegenwicht mogelijk aangevuld door een panel sociale partners met op kop UNIZO).

UCSIA-werking rond geestelijke gezondheid

Doorheen de jaren organiseerde UCSIA een reeks studiedagen en bijeenkomsten rond een vernieuwende aanpak van geestelijke gezondheid. Die nieuwe aanpak werd in gang gezet door een wettelijke hervorming van de zorg: het 'artikel 107' legt de basis voor vermaatschappelijking van de geestelijke gezondheidszorg. Centrale ideeën zijn een grotere rol en verantwoordelijkheid ('agency') van de patiënt en zijn naasten, nieuwe vormen van zorg buiten de muren van de instelling, ambulante zorg, een inbreng van technologie en tenslotte zorg gebaseerd op wijken en lokale gemeenschappen.

- 2014 oktober: *Existential Puzzling: Towards a contextualized vision on mental health* (appreciative inquiry)
- 2015 mei: Netwerk "Psychische weerbaarheid in context": nadenken over taalgebruik, zorg in crisis, zorgconstellatie met aandacht voor de herstelbenadering en cliënten (design thinking)
- 2016 mei: Netwerk "Psychische weerbaarheid in context": nadenken over visie en beeldvorming, praktijken en zorgconstellaties (Goede GGZ, toekomstdenken, first-aid-kit voor geestelijke gezondheid)
- 2017 mei: Studiedag en netwerk "Wijken voor een betere geestelijke gezondheid"
- 2018 mei: Studiedag en netwerk "Aansprakelijkheid, risico en autonomie"
- 2018 juli: ESOF workshop Technologische innovatie en Geestelijke gezondheidszorg (*ecological momentary interventions*)

UCSIA ontwikkelde doorheen deze activiteiten een netwerk van 13 onderzoekers¹⁷ en 18 actoren¹⁸ en beleidsmensen die samen een visie rond de materie uitwerkten onder de titel "Psychische kwetsbaarheid in context"

---

¹⁷ Prof. Dr. Jan Delepeleire, Centrum Huisarts geneeskunde, KU Leuven

Prof. Dr. Philippe Delespaul, MHeNS School for Mental Health and Neuroscience, Maastricht University

Prof. Dr. Dirk De Wachter, Psychiater, K.U. Leuven/Kortenberg en voorzitter Similes

Prof. Dr. Geert Dom, Hoofdgeneesheer, Psychiatrische centrum, Broeders Alexianen, en professor, CAPRI, Universiteit Antwerpen

Prof. dr. Inge Glazemaker, docent CAPRI, Universiteit Antwerpen

Prof. Dr. Em. Frank Kortmann, Transculturele psychiatrie aan de Radboud Universiteit Nijmegen

Prof. Dr. Inez Myin-Germeys, Ecologische Psychiatrie, KU Leuven

Dhr. Jonne Oldenburg, klinisch psycholoog, Emmaüs Duffel; doctoraal onderzoeker / gastdocent, CAPRI, Universiteit Antwerpen

Dr. Geert Pint, Huisartsenpraktijk Keizerberg, Leuven

Prof. dr. Roy Remmen, vakgroep Eerstelijns en Interdisciplinaire Zorg van onze faculteit en hoogleraar huisartsgeneeskunde en ook voorzitter van de onderwijscommissie master huisartsgeneeskunde van de Universiteit Antwerpen

Prof. Dr. Bernard Sabbe, CAPRI, Universiteit Antwerpen

Prof. Dr. Greet Vanaerschot, psychotherapie, Universiteit Antwerpen

Prof. dr. Kris Van den Broeck, psycholoog-gedragstherapeut / docent Universiteit Antwerpen

¹⁸ Mevr. Nathalie Albert, ervaringsdeskundige Alexianen Zorggroep Tienen

Dhr. Stefaan Baeten, directeur, psychiatrisch centrum Sint Hiëronymus

Prof. Dr. Em. René Bouwen, Department of Psychology, KU Leuven

Dhr. Patrick Colemont, Ondervoorzitter van Ups & Downs

Dhr. Dominique Degrande, Therapeutisch coördinator - psycholoog in een mobiel behandelingsteam (Negenproef vzw samen met Carine Jacobs)

Dhr. Raf De Rycke, Gedelegeerd Bestuurder van de Broeders van Liefde

Dr. Marianne Destoop, psychiater, Psychiatrisch Centrum Broeders. Alexianen, Boechout, en onderzoeker, Universiteit Antwerpen (CAPRI)

Dhr. Peter Dierinck, psycholoog in het Psychiatrisch Centrum Gent-Sleidinge

Binnen bestaande modellen - zoals het ontwikkelingsperspectief, psychiatrische pathologieën, het bio-psycho-sociaal model - wordt ons mensbeeld vaak gedecontextualiseerd of gereduceerd tot een specifieke dimensie. Deze zoektocht is echter geen of/of verhaal. We mogen de medische metafoor niet zomaar overboord gooien, want andere (oudere) metaforen zoals de pedagogische metafoor zijn misschien gevaarlijker. Anderzijds is de mens niet altijd een gemakkelijk te definiëren studieonderwerp; het is zijn relationeel ingebed zijn dat mee de individuele eigenheid bepaald. Bijvoorbeeld, binnen de ecologische psychiatrie wordt er reeds langer gewerkt aan een recontextualisering van de psychische gezondheid. De herstelbenadering brengt voor veel patiënten een doorbraak zodat ze, ondanks blijvende beperkingen, opnieuw zichzelf kunnen zijn tussen en met anderen. Ze worden coproductent van hun eigen geestelijke gezondheid.

Het netwerk sluit zich aan bij een visie rond geestelijke gezondheid en zorg dat aandacht besteed aan de volledige persoon en het brede volksgezondheidsperspectief. Vanuit een vollere definitie van de persoon en zijn/haar geestelijke gezondheid kan ook de beeldvorming veranderen, rijker worden. Aandacht gaat uit naar de natuurlijke omgeving, de volledige mens en zijn/haar netwerk, de werk- en levenscontext, als ook de vele mogelijkheden om psychische weerbaarheid/kwetsbaarheid aan te pakken (opleiding, systeemtherapie, medicatie, herstel, netwerkvorming etc.).

Dergelijke visie moet worden ingebed in instellingen en het maatschappelijke weefsel om te voorkomen dat betrokkenen (mensen met een psychische kwetsbaarheid, families en naasten, hulpverleners, vrienden, burens, de collegiale, werk en vrijetijdsomgeving) bij een psychische crisis omwille van stevige vooronderstellingen en emoties (angst) het gedrag eerder dan de mens centraal gaan stellen.

Probleemstelling

De Wereldgezondheidsorganisatie definieert gezondheid als een toestand van lichamelijk, geestelijk en sociaal welbevinden waardoor mensen hun talenten kunnen ontwikkelen, kunnen omgaan met normale vormen van stress in hun leven, zinvol werk kunnen verzetten en een bijdrage kunnen leveren aan de eigen gemeenschap. Geestelijke gezondheid maakt zo integraal deel uit van een welzijn- en gezondheidsbeleid en kan daarbij zowel positief gedefinieerd worden (mentale gezondheid, kwalitatieve sociale relaties, vertrouwen, welzijn etc.) als aandacht hebben voor vormen van gemis (eenzaamheid, pijn, stress, ziekte).

Iemands geestelijke gezondheid kan echter ook ernstig verstoord raken; er is dan sprake van een psychische aandoening of stoornis (e.g. psychose, stemmingswisselingen, angst en dwang, stress, eetstoornissen, verslaving). Hoewel ieders psychische welzijn kwetsbaar is en iedereen periodes van gemis kent, zal niet iedereen een dergelijke ernstige psychisch aandoening ontwikkelen. Persoonlijke factoren (zowel biologische als psychologische) en sociale factoren (de sociaaleconomische status, opvoeding, onderwijs en werkactiviteit, gemeenschapsvorming) kunnen ondersteuning bieden maar

---

Mevr. Sylvia Hubar, maatschappelijk werker bij wijkgezondheidscentrum De Ridderbuurt en docent sociaal werk UC Leuven-Limburg

Dhr. Gorik Kaesemans, stafmedewerker bij Zorgnet-Icuro

Dr. Irmgard Mestdagh, Consulente psychiatrie UZA

Mevr. Isabel Moens, Directiecomité - Sectorcoördinator geestelijke gezondheidszorg, Zorgnet Vlaanderen

Mevr. Eva Pockelé, medewerker gezondheid / Stad Antwerpen | Samen leven | Welzijn, gezondheid en armoede

Dr. Catherine Van Zelst, Universiteit Maastricht

Mevr. Inge Vervotte, voorzitter dagelijks bestuur en afgevaardigd bestuurder voor geestelijke gezondheidszorg en ouderenzorg, Emmaüs

ook risico's vormen voor onze mentale gezondheid. Zo beïnvloeden ze de kans om een psychische stoornis te ontwikkelen (uit *WHO Social determinants of mental health*¹⁹).

Sociale determinanten van gezondheid

Michael Marmot²⁰ toont in de Whitehall studies aan dat er nog steeds zeer grote verschillen zijn wat betreft de sociale (on)gelijkheid en gezondheid. In *The Marmot review "Fair society, healthy lives"*²¹, verzamelt hij voorbeelden om de ongelijkheid weg te werken en stelt hij 9 beleidsdoelstellingen of prioriteiten voor.²²

"Proportioneel universalisme" vertrekt vanuit de het principe dat niet iedereen dezelfde zorg nodig heeft. Zorg is afhankelijk van de nood en moet verschillen in intensiteit en aanpak. De toegankelijkheid van zorg, het proces van zorgverlening en de uitkomst van zorg moet daarbij variëren, afhankelijk van de zorgnood van de patiënt en niet afhankelijk van diens opleiding, inkomen, geslacht, of etnische achtergrond.²³

Het uitgangspunt is dat de gezondheid en het welzijn van mensen afneemt naarmate hun sociaaleconomische positie daalt. Immers, de mogelijkheden waarover mensen beschikken om te doen en te zijn wat zijzelf waardevol vinden, wordt sterk bepaald door diverse sociale en economische condities en door de omgeving waarin zij leven. Daarom vereist deze benadering acties en samenwerking over diverse domeinen heen, acties die bijdragen tot de mogelijkheden van mensen om te doen en te zijn wat zijzelf waardevol vinden en die kansen scheppen op een eigen invulling van een menswaardig bestaan. Het gaat hierbij om essentiële domeinen en diensten zoals wonen, werk, onderwijs, gezondheidszorg, ruimtelijke ordening, vrije tijd.... De in samenwerking ontwikkelde acties richten zich op verschillende niveaus: individu, familie, gemeenschap, populatie en beleid.

Vermaatschappelijking van de geestelijke gezondheidszorg

Veranderingen in zorg en welzijn vragen een nieuwe manier van werken van professionals en beleidsmakers in het sociaal domein. Met de vermaatschappelijking van de zorg, zet de overheid meer in op eerstelijnszorg en wordt er steeds meer een beroep gedaan op het sociale netwerk van mensen. Familie, burens en vrienden kijken waar ze zorg en ondersteuning kunnen bieden. De formele zorg sluit hierop aan en werkt met deze informele zorg samen.

Sinds 2010 en het artikel 107 met betrekking tot de vermaatschappelijking van de geestelijke gezondheidszorg, is de sector in verandering. Het bestaande zorgaanbod wordt aangepast aan een meer gemeenschapsgerichte zorg. Op deze manier kunnen mensen met een psychische kwetsbaarheid bij voorkeur in de eigen thuiscontext ondersteund worden en kan er meer continuïteit binnen de zorg aangeboden worden. In deze dynamiek krijgen tal van

---

¹⁹ http://www.who.int/mental_health/publications/gulbenkian_paper_social_determinants_of_mental_health/en/

²⁰ Sir Michael Marmot is Professor of Epidemiology at University College London, Director of the UCL Institute of Health Equity, and Immediate Past President of the World Medical Association.

²¹ Zie publicatie: <http://www.instituteofhealthequity.org/resources-reports/fair-society-healthy-lives-the-marmot-review>

²² (1) Geef elk kind de beste start in het leven; (2) Zorg ervoor dat alle mensen (kinderen, jeugd en volwassenen) hun talenten kunnen ontwikkelen en geef hen controle over hun leven; (3) Creëer veilige en gezonde arbeid voor iedereen; (4) Zorg voor gezonde levensomstandigheden voor iedereen; (5) Ontwikkel gezonde en duurzame buurten en gemeenschappen; (6) Versterk de rol en impact van gezondheidspromotie; (7) Beschouw de gezondheidszorg als een strijd tegen ongelijkheid en voor een rechtvaardige gezondheidszorg; (8) Ontwikkel een beleid en dienstverlening vanuit het idee van kansengelijkheid (*equity*) en niet louter vanuit gelijkheidsdenken (*equality*) én ontwikkel een monitoring systeem waarmee je de daling van ongelijkheid in de gezondheidszorg (*social gradient*) kan opvolgen; (9) Geef vanuit het beleid prioriteit aan (voorwaarden voor) volksgezondheid (macro-level context).

²³ Zie: onderzoek en werk van Sara Willems, Universiteit Gent (<https://www.ugent.be/cessmir/nl/over-cessmir/promotoren/sara-willems>); als ook <https://www.expoo.be/wat-is-proportioneel-universalisme>.

nieuwe methodieken vorm: Open dialogue, krachtgericht werken en sociale netwerken, zorg op alle levensdomeinen, participatie, ervaringsdeskundigheid, herstelgericht werken, zelfhulp, herstelacademies, etc.²⁴

Er zijn echter bijzondere doelgroepen die met deze vermaatschappelijking in moeilijkheden geraken. Mensen met een grotere kwetsbaarheid op psychisch of psychosociaal gebied, mensen in isolement, dakloos, getekend door uitsluiting; kunnen niet altijd vanuit eigen regie hun zorg organiseren. Zij kunnen niet rekenen op een breed netwerk en zijn kwetsbaar binnen het maatschappelijk leven.

Mensen in armoede ervaren nood aan ondersteuning op meerdere fronten. Armoede is dan ook een complex probleem en strekt zich uit over verschillende levensdomeinen. Kansarmen hebben nood aan een generalistische aanpak bij het oplossen van ingewikkelde cliëntproblemen.²⁵ Daarnaast groeit het besef dat mensen met psychiatrische zorgen en verslaving meer nodig hebben dan genezing of 'weer gezond worden'. In een herstelproces groeien mensen over de gevolgen van een psychiatrische aandoening heen en ontdekken (vaak verloren gewaande) mogelijkheden voor een vervullend leven (Wilma Boevink). Herstel zet daarbij ook in op het dagelijkse leven van mensen met een psychische kwetsbaarheid buiten het ziekenhuis en in verbinding met andere levensdomeinen zoals werk, onderwijs, familie, buurt.²⁶

“Herstel betekent het herwinnen van hoop en perspectief op een rijk en bevredigend leven, ondanks een psychische aandoening. In een proces van herstel krijgt iemand greep op zijn aandoening, waardoor dit niet langer dagelijks leven beheerst en zijn toekomstverwachtingen verduistert. Hierbij ontdekt en ontwikkelt hij zijn eigen kracht en mogelijkheden en leert hij hierop te vertrouwen”, dixit Guido Pieters (pag. 27, Life of Pieters, emeritaat prof. dr. Guido Pieters).

Participatie²⁷

“De Vlaamse Regering is ervan overtuigd dat de uitbouw en versterking van de eerstelijnsgezondheidszorg, zeker gelet op de stijgende noden aan goede chronische zorg, zorgcontinuïteit, ouderenzorg en geestelijke gezondheidszorg, cruciaal is. We willen daarbij vertrekken van de sterktes van ons zorgaanbod met zijn verscheidenheid aan vormen waarin zorgverstrekkers in de eerste lijn actief zijn. Dit impliceert ook dat de individuele patiënt/cliënt meer moet betrokken worden bij de beslissingen omtrent zijn/haar eigen zorg, dat we hem/haar mee erkennen als expert in zijn/haar eigen aandoening of ondersteuningsnood. Om dit kracht bij te zetten ontwikkelen we een handvest dat de (collectieve) rechten van de cliënt/patiënt duidelijk expliciteert.”²⁸

---

²⁴ Zie: <https://www.ggzads.be/wat-is-een-netwerk-geestelijke-gezondheid-art-107>; Zie: Mentalis 'herstelgericht werken in de GGZ' en de nota *Nota Mentalis: De kracht van de herstelblik en de -praktijk in de geestelijke gezondheidszorg* <https://mentalis.be/>

²⁵ Onderzoek "Generalistisch werkt!": <https://www.uantwerpen.be/nl/onderzoeksgroep/oases/onderzoek-en-publicaties-oases/onderzoeksprojecten-oases/generalistisch-werkt/>

²⁶ Zie Doctoraat Wilma Boevink "HEE! Over Herstel, Empowerment en ervaringsdeskundigheid in de psychiatrie" <https://assets.trimbos.nl/docs/e3b3342a-d2f7-4632-a020-48625ab8fa58.pdf>.

²⁷ Zie Movisie - Publicatie "wat werkt bij eigen regie" <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Publicatie-wat-werkt-bij-eigen-regie%20%5BMOV-13463706-1.0%5D.pdf>; Startnotitie "ervaringsdeskundigen in het sociale domein" <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Startnotitie-Ervaringsdeskundigen-in-het-sociaal-domein%20%5BMOV-13952652-1.0%5D.pdf>; WRR rapport "weten is nog niet doen" (2017): <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2017/04/24/weten-is-nog-niet-doen>

²⁸ Zie visietekst: <https://www.zorg-en-gezondheid.be/sites/default/files/atoms/files/ELZ%20ConfReorganisatie2017%20Visietekst%2020150527.pdf>

Met de vermaatschappelijking van de zorg, zet de overheid meer in op eerstelijnszorg en wordt er steeds meer een beroep gedaan op het sociale netwerk van mensen. Verder legt de overheid de nadruk op eigen kracht, eigen verantwoordelijkheid en eigen regie.

De eerste praktijken van ervaringswerk zien het licht in de jaren zeventig. Ze ontstonden vanuit een kritiek op overgeprofessionaliseerde zorgpraktijken die voornamelijk aangestuurd werden vanuit professionele logica's. De zorgverlening was hierdoor niet enkel sterk gekleurd door een zekere vorm van paternalisme, met professionals die wel wisten wat goed was voor hun cliënten en waarbij cliënten werden gezien als objecten van zorgverlening. Als kritiek op deze ontwikkelingen werd gesteld dat zorgverlening onvoldoende aansloot bij de leefwereld en concrete vragen en noden van mensen in een kwetsbare leefsituatie. Deze kritiek werd vertaald in een claim voor de erkenning van een recht op zelfbeschikking, waarbij het toenemende belang van het mede-actorschap van cliënten op de agenda kwam. Mensenrechten en ervaringskennis raken elkaar dus vanuit een historisch gedeeld streven naar emancipatie in de zorgverlening waarbij participatie, medezeggenschap en democratische besluitvorming met egalitaire machtsverhoudingen de nieuwe ordewoorden worden.

Participatie in individuele en concrete zorgvragen is noodzakelijk, maar is niet altijd evident wanneer mensen met complexe problemen worden geconfronteerd. Maatschappelijke zorg is dan zorg die integrale, levensbrede en soms langdurige ondersteuning biedt. Binnen deze ingewikkelde zorgnetwerken moet participatie eveneens centraal staan, als ook de ervaren stemmen van mensen in armoede en/of met een psychische kwetsbaarheid. Ervaringsdeskundigheid binnen de geestelijke gezondheidszorg is zodoende nauw verbonden met de begrippen herstel, empowerment en cliëntperspectief.

Eigen regie en ervaringsdeskundigheid kunnen elk op een eigen manier de rol van burgers en cliënten in het participeren in de zorg benadrukken, zowel individueel als vanuit een collectieve emancipatiebeweging en met aandacht voor structurele verandering.²⁹

Vragen

De (sociale) determinanten van geestelijke gezondheid:

- Wat is rechtvaardige zorg binnen de (geestelijke) gezondheidszorg?
- Op welke manier kan de strategie van "het proportioneel universalisme" uitgewerkt worden binnen een veranderende organisatie van de geestelijke gezondheidszorg?

De vermaatschappelijking van de geestelijke gezondheidszorg:

- Welke werkwijzen kunnen er ingezet worden voor de aanpak van complexe zorgvragen met aandacht voor de vermaatschappelijking van de zorg en de nood aan maatschappelijke zorg (participerend, generalistisch, netwerk, eerstelijnszorg, aanklampend)?
- Wat zijn complexe (zorg)trajecten en vanuit welk perspectief definiëren we deze (vanuit het individu, de sector, de zorgversterker, de maatschappelijke overlast)?

Participatie en emancipatie:

- Zijn eigen regie en ervaringsdeskundigheid gericht op persoonlijke zorg, of ook op structurele verandering met oog voor het cliëntenperspectief (verschillende rollen en taken)?

---

²⁹ Zie <https://www.socialevraagstukken.nl/ervaringsdeskundigheid-moet-je-politiseren/>; Bind-kracht, Karel De Grote hogeschool: <https://www.kdg.be/bind-kracht-armoede>; Recht-Op (werking psychische zorg en armoede): <http://www.zoekrust.be/nl/>

- Welke organisatie, samenwerkingsvormen, praktijken en beleid moeten we ontwikkelen in het onderwijs, het onderzoek, de gespecialiseerde en eerstelijnszorg om meer en daadwerkelijke cliëntgerichte zorg te kunnen bieden?

UCSIA zal in samenwerking met onderzoekers van UA nagaan in hoeverre er kan worden samengewerkt rond deze materie.

SERVICE-LEARNING

KRIJTLIJNEN VOOR UCSIA ACTIEPLAN 2019-2021

Kernmerken van service-learning

Service-learning is een ervaringsgerichte onderwijsvorm waarin ‘dienen’, ‘reflecteren’ en ‘leren’ centraal staan. Studenten **dienen** de maatschappij door zich te engageren voor een bepaalde gemeenschap of doelgroep. Ze **reflecteren** daarbij op een gestructureerde wijze over hun ervaringen, en aldus **leren** ze op academisch, maatschappelijk en persoonlijk vlak. Op deze manier draagt service-learning bij tot de **brede persoonsvorming** van de studenten. De pedagogie zet immers niet alleen in op academische vorming, maar ook op de **ontwikkeling van sociale en persoonlijke vaardigheden**. Dit geeft studenten kansen om te groeien tot **verantwoordelijke en kritische burgers**. Bovendien brengt de samenwerking met maatschappelijke actoren de universiteit in **verbinding met de samenleving**. Hierbij staan verschillende waarden centraal: een houding van zorg voor kwetsbare groepen in de marge van de samenleving, de bevordering van solidariteit, aandacht voor diversiteit, en bereidwilligheid om van de ander/Ander te leren.

Service-learning en doelstellingen UCSIA

Het thema van **service-learning** sluit aan bij het doel van UCSIA omdat UCSIA “in het perspectief van een christelijke levensbeschouwing in een geest van openheid en verdraagzaamheid, samen met de leden van de Sociëteit van Jezus en de leden van de Antwerpse universitaire gemeenschap, een **hoogstaand internationaal multidisciplinair forum** kan bieden dat academische reflectie, vorming en dienstverlening” over **service-learning** “ondersteunt en stimuleert en aldus dienstig kan zijn aan” de dialoog van geloof en rechtvaardigheid, de interculturele en interreligieuze dialoog, en waardenoverdracht en kan “bijdragen tot een meer rechtvaardige samenleving”.

In de Verenigde Staten en Latijns-Amerika wordt de pedagogie van service-learning al meer dan dertig jaar toegepast. In België (en Continentaal Europa) staat service-learning nog in zijn kinderschoenen. **Door service-learning één van haar actiepunten te maken, kan UCSIA innovatief en creatief meewerken aan een als maar groeiende service-learning beweging en cultuur in Vlaanderen, België en Europa.**

UCSIA als service-learning forum

Binnen UCSIA functioneert service-learning **als transversale dimensie doorheen de themalijnen** waarbij een aantal accenten van die themalijnen een concrete gestalte krijgen in een onderwijskundig en maatschappelijk kader.

UCSIA kan een **forum** bieden op drie niveau's: 1) in Antwerpen in de samenwerking met UA; 2) in Vlaanderen/België als service-learning forum voor verschillende universiteiten en hogescholen; 3) op Europees niveau door bij te dragen tot de ontwikkeling een Europees forum voor de ontwikkeling van een Europese vereniging van service-learning

1. Samenwerking met UA

Hierbij ligt de focus op stedelijke problematieken: Service-learning en stadsontwikkeling door gemeenschapsopbouw in een stad met grote culturele, religieuze en sociale diversiteit

- Pilotproject: Vak 'Grondige Studie van de sociologie en beleid van ongelijkheid', een mastervak aan de faculteit Sociale Wetenschappen: 'Service learning bij Antwerpse sociale kruideniers'
- Bijdragen tot de uitrol van service-learning aan UA: instappen in het proces. Voorstellen doen/samenwerken voor informatie, netwerking, vorming, ontwikkeling van pilotprojecten (eventueel interdisciplinair vak)
- Binnen UCSIA: bruggen slaan naar andere actielijnen; bv. band met onderzoek Sociale economie, Europa en solidariteit
- Activiteiten i.v.m. service-learning scherp onder de aandacht brengen: bv. afsluitende evenementen en examenproducten: cf. succesvolle "Studenten stellen hun examenwerk voor 16 Mei 2018"

2. Vlaanderen

- Breder platform aanreiken: cf. "Student en maatschappij in verbinding: leren, reflecteren, engageren", impulsdag over 'community service learning', dinsdag 13 december 2016.
- Organisatie van Summerschool voor bredere gemeenschap die zich in pedagogie van service-learning wil vormen (voorstel september 2019) eventueel in samenwerking met Europees netwerk
- Meewerken aanvraag SBO/ondersteuning andere onderzoeksprojecten: bv. ondersteuning van medewerker: bv. stipendium voor uitwerking van SBO aanvraag rond armoede en service-learning
- Binnen UCSIA: bruggen slaan naar andere actielijnen: bv. middelbaar onderwijs (studiedag Katholiek Onderwijs en dialoogschool)
- Service-learning activiteiten scherper onder aandacht brengen: ook bij Ministerie

3. Europa

- Scribani netwerk: (19-21 september 2018): L'engagement, ça s'apprend?: Comment susciter l'engagement à la citoyenneté mondiale et solidaire des jeunes dans l'enseignement supérieur?" (Can We Learn How to Engage with Society?: How to foster Civic Engagement for Global Solidarity of Students in Higher Education?)
- Bijdragen tot de ontwikkeling van een Europees netwerk; organisatie van een summer course (zie hierboven) en bijeenbrengen Europese hoger onderwijsinstellingen die inzetten op service-learning

Tot slot

- Balans vinden tussen het aanbieden van een forum, het stimuleren van institutionalisering, en het ondersteunen van onderzoek
- Universele principes** eigen aan de pedagogie respecteren: **dienen, reflecteren en leren**. Hierover waken, zodat de pedagogie niet verwatert of een paraplueterm wordt voor allerhande praktijkgerichte vakken.